

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-80>

УДК 341.229:061.1ЄС

Точілов В.О., Мужилівський А.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Анотація. В статті досліджено основні історичні етапи та причини становлення і розвитку космічної політики і права Європейського Союзу і організацій, що йому передували. Встановлено шлях розширення компетенції Європейського Союзу у сфері космічної діяльності. Визначено цілі, задля досягнення яких Європейський Союз здійснює космічну діяльність. Окреслено коло нормативно-правових актів, що виступали базою для зародження космічного права Європейської Спільноти, і що нині складають основу космічного права Європейського Союзу. Визначено основні елементи інституційного механізму реалізації європейської космічної політики у вигляді інститутів і органів ЄС, що наділені повноваженнями регулювати дану сферу. Досліджено відносини, що склалися у ЄС з Європейським космічним агентством. Крім того, поставлено питання про актуальність дослідження космічної діяльності ЄС у правовій науці України.

Ключові слова: організація, космос, супутник, Європейське космічне агентство, гармонізація, технологія.

Tochilov Vladyslav, Muzhylovskiy Andrii
Yaroslav Mudryi National Law University

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SPACE LAW OF THE EUROPEAN UNION

Summary. The article examines the main historical stages and prerequisites for the formation and development of space policy and the law of the European Union and the organizations that preceded it: the period from the creation of the European Communities to the mid-1980s (lack of competence in this field and the existence of only non-union space research organizations) from the mid-1980s to the adoption of the Lisbon Treaty (first substantive steps to regulate space activity as a commercially viable field) and the Lisbon Treaty period treaty to date (final consolidation of the European Union's competence in space activities). The way to expand the competence of the European Union in the field of space activity has been established: from its absence to the decisive role of the European Union in the implementation of the European space program. Objectives achieved by the European Union through space activities have been identified. The circle of normative acts, which formed the basis for the emergence of European Community space law, and which now form the basis of European Union space law, from the first acts of recommendation to the founding treaties of the European Union, are outlined. The basic elements of the institutional mechanism for the implementation of the European space policy in the form of institutions and bodies of the European Union have been identified, which are empowered to regulate this area: the competence of the Council of the European Union, the European Council, the European Parliament, the European Commission in the field of space activities and certain European Union bodies has been determined. The relations between the European Union and the European Space Agency have been investigated; outlines the main agreements that they have concluded to achieve common goals; the competence of the joint bodies created by them, in particular, the Space Council, was investigated. In addition, the question of relevance of the study of space law and European Union policy in the legal science of Ukraine in the context of harmonization of Ukrainian law and European Union law was raised, as well as the problem of «unpopularity» of the topic of European space law among Ukrainian lawyers.

Keywords: organization, space, satellite, Europe Space Agency, harmonization, technology.

Постановка проблеми. За роки свого існування космічна діяльність держав, різноманітних спеціалізованих організацій та окремих осіб мала активний розвиток у всіх свої аспектах. Розвинуті країни, і навіть країни, що розвиваються (в міру своїх можливостей), використовують плоди своєї діяльності в космічній галузі для вирішення багатьох проблем, що виникають в інших галузях: економічній, екологічній, технічній, науковій, соціальній тощо. Тому внаслідок своєї важливості, закономірним є те, що космічній діяльності необхідна якісна і така, що відповідає сучасним потребам, правова регламентація. На першому рівні космічна сфера регулюється компетентними органами певної держави, на другому – численними міжнародними організаціями.

Однак особливо помітний вплив і на міжнародне, і на національне космічне право, як і на інші галузі, здійснює право Європейського Союзу. Європейський Союз (далі – ЄС), як наднаціональне утворення, що має ознаки як держа-

ви, так і міжнародної організації, бере активну участь в регулюванні космічних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській правовій науці досліджень космічного права Європейського Союзу, на нашу думку, здійснено досить мало, порівняно з іншими галузями права ЄС. З існуючих наукових робіт вітчизняних авторів можна виділити дослідження Утко-Масляник Ю.М., Юрковської Н.Р.

Зарубіжні ж автори більш повно дослідили цю тему, розглянувши багато питань і проблем космічного права ЄС. З них можна виділити Франса Г. фон дер Данк, Кріджа Дж., Руссо А., Елфінга Л., Пітера Н., Сігаласа Е. тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки однією з пріоритетних цілей України у її зовнішній політиці є європейська інтеграція, що означає, в результаті, здійснення заходів щодо гармонізації вітчизняного законодавства та законодавства ЄС, то наразі існує актуальність дослідження кожної

сфери діяльності ЄС, в тому числі космічної, задля створення теоретичної бази знань у сфері права ЄС, на яку можна було б спиратися законодавцю при здійсненні самої гармонізації.

Але в цьому контексті вважаємо проблемним питання загальної «непопулярності» теми космічного права ЄС серед правників України. Згадана вище теоретична база щодо космічної діяльності в дослідницьких роботах українських правників представлена на мінімальному рівні, буквально одним-двома вченими.

Тому вважаємо за необхідне внести вклад в загальний рівень дослідження, оскільки, на наше переконання, буквально кожна здійснена наукова робота допоможе освітити згадану тему.

Метою статті є дослідження основних історичних етапів становлення космічної політики і права Європейського Союзу; визначення в процесі дослідження нормативно-правових актів, що складали основу космічного права Європейської Спільноти раніше та складають їх основу в Європейському Союзі у теперішній час; визначення елементів інституційного механізму реалізації європейської космічної політики.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутися до перших етапів історії становлення європейського космічної політики, то можна побачити, що Європейські спільноти тривалий час відігравали невелику роль в формуванні та регулюванні європейського «космічного простору». Це зумовлено кількома факторами.

Діяльність ЄС у всіх сферах його компетенції з самого початку його існування залежала від кола повноважень, визначених власними установчими договорами. На самому початку, коли було створено Європейська Економічна Спільнота (далі – ЄЕС) космічну діяльність його держави-члени здійснювали окремо від процесів європейської інтеграції з міркувань підтримання власного суверенітету [1, с. 85]. Крім того, до певного часу космічний сектор економіки не був достатньо комерціалізованим, щоб європейські інституції офіційно визнали необхідність у його регулюванні [2, с. 78].

Перші десятиліття створення «космічної діяльності» як самостійного напрямку політики держав, така діяльність була питанням скоріш престижу, ніж економічної вигоди та наукового прогресу. І у той час тільки дві держави, Радянський Союз і США, мали більш-менш реальні можливості провадження діяльності у цій сфері, що була для них ефективним засобом у політичному і військовому протистоянні. Європейські ж держави не були спроможні повністю самостійно забезпечувати фінансування власних національних космічних програм. При такій ситуації європейські держави націлились насамперед на об'єднання зусиль, тобто на створення міжнародних організацій, що автономно б вирішували «питання космосу». Але, при цьому, такі організації створювалися поза правового поля Європейської Спільноти [1, с. 85–86].

Такими організаціями були, зокрема, Європейський підготовчий комітет з космічних досліджень (КОПЕРС), створений 27 лютого 1961 р. [3, с. 11–49] та створені у 1962 році Європейської організації космічних досліджень (ESRO) та Європейської організації розвитку ракет-носі-

їв (ELDO) [4, с. 2]. На базі саме цих організацій у 1975 році було створено Європейське космічне агентство – і понині один з найголовніших партнерів ЄС у здійсненні космічної політики [5].

У самій же Спільноті до середини 1980-х років «космос» фігурував лише в деяких «далекоглядних» політичних документах (таких, як, наприклад, рішенні Європейського Парламенту від 25 квітня 1979 р. «Про участь Співтовариства в космічних дослідженнях») і не був предметом ні законодавчої діяльності, ні будь-яких змістовних внутрішніх дій з боку інституцій. Показним є факт того, що з самого моменту підписання Римських договорів і до моменту набрання сили Лісабонським договором ні один з установчих договорів не уповноважував ЄС на здійснення діяльності у космічній сфері [6, с. 211].

Однак, у середині 1980-х таке ставлення почало змінюватися. ЄЕС ставало дедалі активнішим у стимулюванні європейської економіки шляхом підтримання технологічних і технічних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у різноманітних сферах, що виступали каталізаторами економічного зростання. Подібна підтримка стосувалася і досліджень та розробок, пов'язаних з космосом [2, с. 79]. Така діяльність ЄЕС отримала закріплення в Єдиному Європейському акті 1986 року [7].

Крім того, середина 1980-х представляла собою період початку комерційної життєздатності супутникового зв'язку, першого сектору «космічної економіки» з чіткими комерційними вигодами. Крім того, у Європі, в Люксембурзі, в 1985 році було створено приватний супутниковий оператор SES, що почав активно конкурувати з тоді ще міжурядовим EUTELSAT (найбільшим оператором супутникового зв'язку) [2, с. 79]. Результатом цього став перший великий закон законодавства ЄС про космос – так звана «Директива про супутникове обладнання» 1994 року, що заклала основи єдиного європейського ринку надання супутникових послуг [8].

Постійний розвиток ринку у сфері супутникового зв'язку призвів до того, що у деяких інших областях європейські інститути також намагались ввести регулювання певних комерційно важливих аспектів космічної діяльності. Одним із найбільш помітних результатів такого регулювання була, наприклад, так звана «Директива про бази даних» 1996 р., яка встановила авторське право на електронні бази даних, зокрема, на базі даних супутникового дистанційного зондування, оскільки існуючі авторські права недостатньо висвітлювали такі нові явища – і захист прав інтелектуальної власності вважався ключовим аспектом розвитку комерційної життєздатності сектора дистанційного зондування [2, с. 79]. Зі зростанням усвідомлення того, що космічний сектор, як найважливіший технологічний сектор, став також одним з ключових для загального європейського економічного розвитку, підхід Європейської Комісії до «космічного простору» та «космічної діяльності» поступово зростав. Як наслідок, надалі було прийнято низку нормативних актів інститутами Співтовариства, предметом яких була саме космічна сфера.

У 1988 р. Комісія прийняла комюніке «Європейське Співтовариство та космос: послідовний

підхід», в якому вперше закріплено основні засади входження Європейської Спільноти «у космос» [9]. Далі були прийняті резолюції Європейського Парламенту від 22 жовтня 1991 р. «Про європейську космічну політику», від 6 травня 1994 р. «Про Співтовариство і космос», від 13 січня 1998 р. «ЄС і космос: розвиток прикладних програм, ринків та промислової конкуренції» [10], у яких містились рекомендації Комісії про реструктуризації космічної сфери.

Подальший розвиток космічної політики ЄС виражався, в основному, в поглибленні співпраці ЄС та Європейського космічного агентства. Так, Рада ЄС та Рада ЄКА у листопаді 2000 р. схвалили резолюції про стратегію у європейській космічній діяльності [11], які формально оформили відносини цих організацій. Відповідно до даних документів була запроваджено робочу групу, яка того ж року виробили комплексний документ про узгодження загальної для ЄС і ЄКА космічної стратегії. В ньому вперше визначено три загальні основні цілі: 1) зміцнення основ космічної діяльності: збереження незалежного та можливого доступу в космос і забезпечення широкої технологічної бази; 2) поширення наукових знань з метою кращого пізнання нашої планети та її атмосфери, сонячної системи та Всесвіту; 3) одержання доходів для ринків і суспільства [1, с. 92].

Закріпила відносини ЄС з ЄКА Рамкова угода від 25 листопада 2003 р. про співробітництво між ЄС та ЄКА [12], відповідно до якої вони зобов'язувалися разом здійснювати європейську космічну політику. Одним з примітних аспектів цієї угоди є ті, що стосуються зобов'язань сторін при участі у спільній європейській космічній програмі, якими є: по-перше – зобов'язання ЄКА здійснювати, керувати, управляти космічною діяльністю ЄС відповідно до його правил, у межах якого ЄКА може виступати як виконавче агентство ЄС; по-друге – зобов'язання стосовно створення ЄС і ЄКА спільних постійних органів контролю за конкретними запланованими програмами; по-третє – зобов'язання створення спеціальних органів координації європейської космічної політики. Останнє є найбільш примітним, оскільки передбачає створення, зокрема, Космічної ради [1, с. 95–96].

Космічна рада – особливий орган міжорганізаційної взаємодії, який включає в себе Рада ЄС з питань конкурентоспроможності та Рада міністрів ЄКА. Мета Космічної Ради як органу – координація та проведення спільних засідань, направлених на узгодження спільної позиції європейських урядів держав-членів ЄС і ЄКА щодо реалізації європейської космічної політики.

До повноважень Космічної ради належить: визначення орієнтирів для досягнення цілей Рамкової угоди та здійснення необхідних для цього дій; підготовка рекомендацій по спеціальним угодам щодо реалізації конкретної космічної програми; консультування договірних сторін з питань зміцнення співробітництва відповідно до принципів, закріплених в угоді; здійснення контролю за ефективним виконанням угоди [12]. Разом з тим, Космічна Рада не виступає, як наднаціональний орган, що уповноважений приймати загальнообов'язкові рішення для обох організацій – його рішення мають виключно рекомендаційний характер і повинні бути попе-

редньо схвалені та прийняті окремо Радами ЄС та ЄКА, відповідно до їх внутрішніх правил.

Одним з результатів згаданої міжорганізаційної взаємодії є прийняття резолюції про Європейську космічну політику, що була схвалена Космічною Радою на її четвертому засіданні. Цей документ являє собою стратегічний план розвитку європейської космічної політики, у якому представлена єдина позиція держав Європи щодо її розвитку. За цим документом космічна сфера визначена стратегічно важливим активом для підвищення незалежності, безпеки та процвітання Європи і зміцненню її ролі у світі. В рамках розвитку космічного сектору дана концепція європейської космічної політики розподіляється на кілька напрямків: безпека та оборона, правомірний доступ до космічного простору, розвиток науки, техніки та освіти, розвиток промислового сектору, розвиток міжнародних відносин [7, с. 214].

Однією з головних подій у розвитку Європейського Союзу, є підписання у 2007 р. та набрання чинності у 2009 р. Лісабонського договору. Для космічної політики ЄС це також мало велике значення, оскільки, договір створив правову основу у законодавстві ЄС для заходів у космічній сфері. Даний договір ознаменував собою останній на даний момент етап розвитку європейської космічної політики.

«Нововведенням» Лісабонського договору стало запровадження європейської космічної політики як нового інтеграційного напрямку ЄС. Так, у ст. 4 Договору про функціонування Європейського Союзу вперше визначено компетенцію ЄС у космічній сфері. Відповідно до цієї статті космічна сфера відноситься до спільної компетенції ЄС, за якою здійснення заходів у цій сфері, наприклад, розробка і реалізація космічних програм, відбувається за умови не перешкоджання державам-членам здійснювати власну компетенцію [13].

У ст. 189 Договору про функціонування ЄС вперше на рівні первинного права регламентовано європейську космічну політику. Відповідно до пункту 1 цієї статті ЄС отримав правову основу для вироблення європейської космічної політики: «З метою сприяння науковому та технічному прогресу, промисловій конкурентоспроможності та здійсненню всіх напрямів своєї політики Союз розробляє європейську космічну політику. Для цього він може заохочувати спільні ініціативи, надавати підтримку науковим дослідженням і технологічному розвитку, а також координувати зусилля, необхідні для дослідження та використання космічного простору» [13].

У пункті 2 цієї ж статті зазначено, що «Європейський Парламент і Рада діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють необхідні заходи, які можуть виступати у формі європейської космічної програми...». Відповідно до цього, вперше за інститутами ЄС закріплене право приймати законодавчі акти у космічній сфері. Хоча і юридичною формою такого акту в цій статті не встановлено, з практики випливає те, що законодавчі акти у космічній сфері приймаються, переважно, у формі регламентів і рішень [13].

Механізм прийняття актів у сфері європейської космічної політики також заснований на новелах, визначених Лісабонським договором, що, як вже зазначалося, вперше закріплює за інститутами ЄС право «встановлювати необхідні

заходи для того, щоб сприяти досягненню цілей європейської космічної політики...» [13]. Тобто ЄС в особі своїх інститутів може організовувати будь-які заходи у космічній сфері, які вважаються необхідними для сприяння розвитку науково-технічного прогресу, промислової конкурентоспроможності та реалізації політик ЄС.

Рада ЄС є одним із найважливіших інститутів, в тому числі – в питаннях космосу, які вона розглядає у складі міністрів з питань конкурентоспроможності. Законодавча функція Ради у сфері реалізації космічної політики безпосередньо випливає зі ст. 189 ДФЄС, у якій передбачено право Ради ЄС приймати акти за звичайною законодавчою процедурою, а ті можуть виражатися у формі, наприклад, космічної програми [13]. Крім того, Рада ЄС забезпечує фінансування європейської космічної політики. Так, наприклад у рішенні Ради ЄС про прийняття Восьмої (2014-2020) рамкової програми у сфері дослідження, технологічного розвитку та демонстрації окремо виділено напрям дослідження космічного простору [14].

Європейська Рада згідно зі ст. 26 Договору про ЄС, визначає загальні політичні пріоритети та орієнтири розвитку об'єднання, які подаються у формі висновків, що не мають обов'язкової сили. Важливість Європейської Ради у космічній діяльності ЄС ілюструється, наприклад, тим, що уперше необхідність вироблення європейської космічної політики задекларована саме на сесії Європейської Ради в Лісабоні 2000 р. [15]. І цей висновок Європейської Ради став однією з причин, початку активного залучення інституцій ЄС до формування космічної політики ЄС [16, с. 28].

Європейський Парламент також має вагомий вплив на сферу європейської космічної політики. Про це свідчить, наприклад, кількість прийнятих Радою ЄС поправок, запропонованих ЄП до регламентів щодо реалізації європейських космічних програм. Із 120 запропонованих поправок до регламенту Ради ЄС № 683 2008 р. щодо подальшої реалізації європейської космічної програми зі створення європейської глобальної системи супутникової навігації «Галілео» 117 були прийняті і відображені у його тексті та додатку. Також, враховані усі 80 поправок до регламенту № 911 2010 р. щодо європейської глобальної системи спостереження за планетою Земля «Джеймс» [17, с. 9–11].

Крім того, відповідно до статті 230 ДФЄС, у ЄП є контрольні повноваження, в тому числі – у сфері європейської космічної політики. Вони виконуються у формі звітів і доповідей, які періодично Рада ЄС та Європейська Комісія надсилають Парламенту [18].

Список літератури:

1. Утко-Масляник Ю.М. Правові аспекти співробітництва держав-членів Європейського Союзу у космічній сфері : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.11. Харків, 2018. 239 с.
2. Frans G. von der Dunk (2017). The European Union and the Outer Space Treaty: Will the Twain Ever Meet? In *Fifty Years of the Outer Space Treaty: Tracing the Journey* (Ajey Lele, ed.), pp. 75–90. New Delhi : Pentagon Press.
3. Krige J., Russo A. A History of the European Space Agency 1958–1987. The Netherlands: Noordwijk, 2000. Vol. 1. 462 p.
4. Elfving L. *Europioneers in Space: The Story of the European Space Agency*. 2014. 54 p.
5. Конвенція про створення Європейського космічного агентства. 30.05.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/994_462?lang=uk (дата звернення: 01.12.2019).
6. Утко-Масляник Ю.М. Інституційний механізм реалізації європейської космічної політики. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. № 115(2). С. 210–217.
7. Єдиний європейський акт. 17.02.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_028 (дата звернення: 02.12.2019).
8. Commission Directive amending Directive 88/301/EEC and Directive 90/388/EEC in particular with regard to satellite communications (hereafter Satellite Directive), 94/46/ EC, of October 13, 1994; OJ L 268/15 (1994).

Щодо визначення теоретичної бази європейської космічної політики, то тут важливу роль грає Європейська Комісія. Як приклад, нею прийняті повідомлення, адресовані Раді та Європейському Парламентові: «Співтовариство і космос: узгоджений підхід» 1988 р., «ЄС і космос: розвиток прикладних програм, ринків і промислової конкуренції» 1996 р., «Європа і космос: початок нового розділу» 2000 р., Біла книга під назвою «Космос: новий кордон для розширення Європейського Союзу. План заходів з реалізації європейської космічної політики» 2003 р., «Європейська космічна політика: попередні елементи» 2005 р., «Про європейську космічну політику» 2007 р., «У напрямі до космічної стратегії ЄС в інтересах його громадян» 2011 р., «Про подальшу інституційну взаємодію між Європейським Союзом та Європейським космічним агентством» 2014 р., «Космічна стратегія Європи» 2016 р. У даних документах окреслені стратегічні положення діяльності ЄС у космічній сфері, які дотепер слугують одними з концептуальних основ формування теоретичної бази європейської космічної політики [1, с. 131–132].

Окрім інститутів ЄС у сфері космічної політики діють також і спеціальні органи, створені для більш ефективного реалізації цілей і завдань у цій сфері. Згадати можна, наприклад, Європейське агентство з питань глобальної навігаційної супутникової системи, створене на підставі регламенту Ради ЄС № 912/2010 від 22 вересня 2010 р. для забезпечення функціонування європейської глобальної системи супутникової навігації «Галілео». А бо ж супутниковий центр ЄС, створений рішенням Ради ЄС № 2001/55 від 20 липня 2001 р. для моніторингу кризових ситуацій у межах спільної політики безпеки та оборони ЄС, що надає аналітичні матеріали і результати супутникових та авіаційних спостережень за відповідним зверненням [1, с. 135–136].

Висновки і пропозиції. Отже, враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що в контексті регулювання космічної діяльності за всю свою історію Європейський Союз пройшов метаморфозу з організації, що у своїй діяльності практично не брала до уваги таку сферу, як космос, до одного з головних регуляторів космічної діяльності не тільки Європи, а й світу.

Наразі, зважаючи на важливість космічної діяльності для економіки та технологічного розвитку Європейського Союзу, дана сфера достатньо врегульована її інституціями, а також достатньо досліджена науковцями-правниками. Але, якщо казати про українську правову науку, то тема космічної діяльності ЄС в ній досліджена, на нашу думку, не на достатньому рівні.

9. Communication from the Commission. The Community and space: a coherent approach / Com. 1988. 417 final. Brussels, 1988. 48 p.
10. European Parliament Resolution on the Commission Communication to the Council and the European Parliament. The European Union and Space: Fostering Applications, Markets and Industrial competitiveness. Official Journal of the European Union. 1998. C 34. P. 27.
11. Council Resolution on a European space strategy. Official Journal of the European Union. 2000. C 371. P. 2–3.
12. Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency. Official Journal of the European Union. 2004. L 261. P. 64–68. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0806\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0806(03)) (дата звернення 04.12.2019).
13. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community: Signed at Lisbon, 13 December 2007. Official Journal of the European Union. 2007. Vol. 50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (дата звернення 04.12.2019).
14. Council Decision establishing the specific programme implementing Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation (2014–2020). Official Journal of the European Union. 2013. L 347. P. 965–1041.
15. Lisbon European Council Presidency Conclusions 2000. URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (accessed 4 December 2019).
16. Peter N. European Space Activities in the Global Context. Yearbook on Space Policy 2006/2007: New Impetus for Europe / K-U. Schrogl (eds.). Vienna : Springer, 2008. P. 2–79.
17. Sigalas E. The Development of the European Space Policy and the Role of the European Parliament. Paper for the 41st annual UACES conference. Cambridge, 2011. P. 9–11. URL: http://www.academia.edu/997765/The_Development_of_the_European_Space_Policy_and_the_Role_of_the_European_Parliament (дата звернення: 07.12.2019).
18. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. 390 p. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 09.12.2019).

References:

1. Utko-Masljanik, Y.M. (2018). *Pravovi aspekti spivrobotnycztva derzhav-chleniv Yevropejskogo Soyuzu u kosmichnij sferi* [Legal aspects of the cooperation of the Member States of the European Union in the space field]: Candidate's thesis. Kharkiv: Yaroslav Mydryi National Law University.
2. Frans G. von der Dunk. 2017. The European Union and the Outer Space Treaty: Will the Twain Ever Meet? In *Fifty Years of the Outer Space Treaty: Tracing the Journey* (Ajey Lele, ed.), pp. 75–90. New Delhi: Pentagon Press.
3. Krige J., Russo A. A History of the European Space Agency 1958– 1987. The Netherlands: Noordwijk, 2000. Vol. 1. 462 p.
4. Elfving L. Europioneers in Space: The Story of the European Space Agency. 2014. 54 p.
5. Convention for the establishment of a European Space Agency. 30.05.1975. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/994_462?lang=uk (accessed 1 December 2019).
6. Utko-Masljanik, Y.M. (2013). Instytucyjnyj mexanizm realizaciyi yevropejskoyi kosmichnoyi polityky [Institutional Mechanism for Implementing European Space Policy]. *Actual problems of international relations*, no. 115(2), pp. 210–217.
7. The Single European Act. 17.02.1986. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_028 (accessed 2 December 2019).
8. Commission Directive amending Directive 88/301/EEC and Directive 90/388/EEC in particular with regard to satellite communications (hereafter Satellite Directive), 94/46/ EC, of October 13, 1994; OJ L 268/15 (1994).
9. Communication from the Commission. The Community and space: a coherent approach / Com. 1988. 417 final. Brussels, 1988. 48 p.
10. European Parliament Resolution on the Commission Communication to the Council and the European Parliament. The European Union and Space: Fostering Applications, Markets and Industrial competitiveness. Official Journal of the European Union. 1998. C 34. P. 27.
11. Council Resolution on a European space strategy. Official Journal of the European Union. 2000. C 371. P. 2–3.
12. Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency. Official Journal of the European Union. 2004. L 261. P. 64–68. Available at: [http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0806\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0806(03)) (accessed 4 December 2019).
13. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community: Signed at Lisbon, 13 December 2007. Official Journal of the European Union. 2007. Vol. 50. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (accessed 4 December 2019).
14. Council Decision establishing the specific programme implementing Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation (2014–2020). Official Journal of the European Union. 2013. L 347. P. 965–1041.
15. Lisbon European Council Presidency Conclusions 2000. Available at: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (accessed 4 December 2019).
16. Peter, N. European Space Activities in the Global Context. Yearbook on Space Policy 2006/2007: New Impetus for Europe / K-U. Schrogl (eds.). Vienna: Springer, 2008. P. 2–79.
17. Sigalas, E. The Development of the European Space Policy and the Role of the European Parliament. Paper for the 41st annual UACES conference. Cambridge, 2011. P. 9–11. Available at: http://www.academia.edu/997765/The_Development_of_the_European_Space_Policy_and_the_Role_of_the_European_Parliament (accessed 7 December 2019).
18. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. 390 p. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (accessed 9 December 2019).